

MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEDEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN
DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN UTRECHT EN OMSTREKEN

25 FEBRUARI
1948

ONDER REDACTIE VAN:
G. A. EVERS

21e JAARGANG
Nº 2

UITGAVE DER VEREENIGING. ADRES: VAN SPERKSTRAAT 20

Ingevolge papiertoewijzing van het „Bureau Papierverdeeling Pers”, nr. 1660/2837/V-20, verschijnt deze uitgave maandelijks en is de omvang van dit nummer 8 bladzijden, formaat 16 × 25 cm.

MEDEDEELINGEN UIT DE VEREENIGING

Op 12 Maart 1923 werd de vereeniging Oud-Utrecht op initiatief van den toenmaligen burgemeester Dr. J. P. Fockema Andreae gesticht. Vijf-en-twintig jaren later noodigt het Bestuur de leden en hun dames uit, deel te nemen aan een

Herdenkingsbijeenkomst,

die het aan die gebeurtenis en den daarop volgenden tijd meent te mogen wijden.

De bijeenkomst zal gehouden worden in de Senaatszaal van het Universiteitsgebouw aan het Domplein op Vrijdag 12 Maart 1948, des avonds om 8 uur.

Verschillende autoriteiten en vertegenwoordigers van voor uitnoodiging in aanmerking komende vereenigingen en genootschappen hebben toegezegd daarbij aanwezig te zullen zijn.

In het eerste gedeelte van den avond zal Mr. J. W. C. van Campen, gemeente-archivaris en secretaris der vereeniging een overzicht geven van

Vijf en twintig jaren Oud-Utrecht,

later zal Mr. A. le Cosquino de Bussy, gemeente-archivaris van Amsterdam en voorzitter van het genootschap Amstelodamum spreken over

Gouden Eeuwen.

Namens het Bestuur:

A. N. L. OTTEN, Voorzitter.

J. W. C. VAN CAMPEN, Secretaris.

HET JUBILEEREND „OUD-UTRECHT”

Vijf en twintig jaren beteekenen in de geschiedenis van een zo oude stad als Utrecht, die den duur van haar bestaan bij eeuwen, welhaast bij millennia telt, oogenschijnlijk slechts een bagatel. Toch is er alle reden om aan het zilveren jubileum der Vereeniging „Oud-Utrecht” eenige aandacht te besteden.

Want, hoe jong zij nog moge zijn, zij heeft reeds veel beleefd, een eerbiedwaardige reeks bijdragen (bijna alle opgenomen in de Jaarboekjes en het Maandblad) het licht doen zien en op allerlei andere wijzen — ik noem slechts tal van excursies in en om de stad, verscheidene tentoonstellingen en de propaganda voor de bescherming en verzorging van stadsschoon — de belangstelling weten te wekken.

De in 1923 tot stand gebrachte samenbundeling van krachten, die zich voor Utrecht's historie interesseeren, heeft van den aanvang af uitstekende resultaten opgeleverd: een zich allengs verwijdende kring van geestdriftige medewerkers werd gevormd, zooals te verwachten was bleek de stof onuitputtelijk en daarbij even boeiend als rijk, en, wat van niet minder gewicht is, de in allerlei kringen groeiende belangstelling heeft de gehechtheid van de burgerij aan haar stad, welke karakteristieke schoonheden haar steeds duidelijker voor oogen worden gesteld, doen toenemen, te zamen met het gevoel van verantwoordelijkheid voor wat haar aan kostelijke waarden uit het verleden is overgeleverd en als het ware aan haar hoede is toevertrouwd.

In zekeren zin doen degenen, die zich met Utrecht's historie bezig houden, denken aan gouddelvers: de mijn, die zij bewerken, bevat een profusie van voortreffelijk materiaal; steeds wachten hun nieuwe ontdekkingen, zelden boren zij zonder dat hun moeite beloond wordt. Dat niet alles wat men te voorschijn brengt van evenveel waarde is, spreekt van zelf. Maar dat behoeft ook niet. Waar het op aankomt is dat men allengs de historie der stad beter leert waardeeren, en daarbij voor het nageslacht allerlei vastlegt, dat anders vergeten dreigde te worden of verloren zou gaan; ook dit laatste is van niet geringe beteekenis.

„Oud-Utrecht” raakt niet slechts het Utrecht uit vroeger eeuwen, maar ook het Utrecht, dat de meeste onzer nog hebben gekend en dat voor een nieuw Utrecht moest plaats maken. In woord en beeld houdt het Jaarboekje de vrienden dezer stad op de hoogte van de onophoudelijke metamorfosen, die een levende gemeenschap nu eenmaal ondergaat; enkele karakteristieke foto's uit den bezettingstijd konden gelukkig gerangschikt worden onder de „verdwenen stadsbeelden”.

In een doode of dommelende stad raakt de historicus, die alleen op het verleden moet teren, op den duur uitgekeken. Hoe anders in een springlevende gemeenschap als de Utrechtsche, waar dage-

lijks historie wordt gemaakt. Onophoudelijk is het huidige geslacht bezig aan de vorming van wat straks tot de geschiedenis zal behooren. Hoe belangwekkender en vitaler een stad is, hoe meer zij zich ontplooit als een rijk geschakeerde gemeenschap en een centrum van cultuur, des te meer dankbare stof stapelt er zich op voor den toekomstigen historicus. Zoo werkt het huidige, zich sterk uitbreidende en steeds vernieuwende Utrecht gestadig ook voor „Oud-Utrecht”, welks bloeiend voortbestaan daardoor te beter verzekerd is.

Bilthoven; 14 Februari 1948.

FOCKEMA ANDREÆ.

EEN BLIJDE TERUGBLIK

Zoo iemand het recht heeft met kennis van zaken over de Vereeniging „Oud-Utrecht” en haar werkzaamheden te spreken, mag het zeker hij zijn, die gedurende de kwarteeuw van haar bestaan tot haar leden en tot haar Bestuur heeft behoord en zelfs in drie perioden over een tijdvak van nagenoeg twaalf jaren de eer had haar fungeerend en waarnemend voorzitter te zijn.

Welnu, het moge ten rechte gezegd worden, dat het initiatief, in Februari 1923 door den toenmaligen burgemeester van Utrecht, Dr J. P. Fockema Andreae, nog steeds den Eerevoorzitter onzer Vereeniging, genomen, een gelukkig initiatief is geweest en dat toen de tijden rijp waren voor het welslagen van de stichting eener organisatie als zoovele groote steden van ons vaderland reeds bezaten.

Een dergelijke vaststelling mocht eigenlijk niet gedaan worden door iemand, die aan dat initiatief in bescheiden mate deel heeft gehad, ware het niet, dat het welslagen daarvan in hoofdzaak het gevolg is geweest van de door de bewoners van onze stad en door hen, die buiten haar grenspalen in haar geschiedenis belangstelden, betoonde actieve medewerking. Telde de eerstgepubliceerde ledenlijst reeds de namen van 106 leden binnen en buiten Utrecht, de laatste, die van 1 Januari 1946, mocht op 522 leden bogen! En bij de in vroegere jaren door „Oud-Utrecht” zoo dikwijls ingerichte tentoonstellingen (wanneer komt er weer eens een?) en de door haar binnen en buiten de stad georganiseerde excursies heeft het zelden aan de belangstelling dier leden gemangeld. Voor het leveren van den inhoud der Jaarboekjes en van het Maandblad deden velen dier leden de plicht, die van hun lidmaatschap en van hun kennis en kunnen verwacht mocht worden, en wie zijn oorspronkelijk hier en daar te luisteren legt zal meermalen ervaren, hoezeer de periodieken, door onze Vereeniging uitgegeven, worden gewaardeerd en hoe in het algemeen in breede kringen der burgerij het werk van „Oud-Utrecht” op prijs wordt gesteld, zoodat men gerust mag zeggen, dat „Oud-Utrecht” in de kwarteeuw van haar

bestaan een zekere locale populariteit heeft verworven, al kan nog steeds een actievare belangstelling der burgerij wenschelijk geacht worden.

Maar het zou tenslotte een bewijs van groote ondankbaarheid zijn, indien niet bij onzen blik in het verleden ook getuigenis werd afgelegd van de niet genoeg te waardeeren medewerking van het Bestuur der Gemeente. Ik heb er geen herinnering aan, dat, indien ons Bestuur zich tot de Overheid der stad wendde met het verzoek om een misstand weg te nemen, die het historisch karakter der stad aantastte, of een maatregel te nemen, die de belangen, waarvoor „Oud-Utrecht” pal stond, moest bevorderen, der stede Overheid niet op de meest welwillende wijze tot inwilliging zich bereid toonde.

Dat deze belangstelling van het gemeentelijk Bestuur en van de burgerij van Utrecht in al haar lagen onze Vereeniging ook in de komende 25 jaren tot stut en staf moge blijven strekken, is de innige wensch van

Utrecht, 10 Februari 1948.

W. A. F. B.

VIJF EN TWINTIG JAREN „OUD-UTRECHT”

De historicus vorscht den „einder” af met zijn zoeklicht!

Hij richt zijn lichtbundel op personen, gebeurtenissen en tijdperken in zijne nabijheid, die dan in den fellen schijn strak staan afgeteekend, of wel tot in de verre duisternis van het verleden, waarin slechts een zwak schemerlicht doordringt en alleen maar vage vormen te onderscheiden zijn.

1948 is een jaar van herdenkingen:

Vóór alles de herdenking van het gouden Regeeringsjubileum van Hare Majesteit de Koningin, aan Wie ons land zooveel te danken heeft, dan, wat onze stad betreft, de herdenking, van het feit, dat negentien eeuwen geleden de nederzetting werd gevestigd, welke geacht wordt de stichting der stad Utrecht te zijn geweest en van het feit, dat 900 jaar geleden de Sint Pieterskerk door Bisschop Bernulfus werd gewijd.

Verder het jaar waarin de vijftigste Nederlandsche Jaarbeurs te Utrecht wordt gehouden en,..... na in volgorde van belangrijkheid eenige oogenblikken gewacht te hebben, mag ik dan bescheidenlijk zeggen, dat de Vereeniging „Oud-Utrecht” op 12 Maart 1948, vijf-en-twintig jaren bestaat.

Als men iemand geluk wenscht met een zilveren feest dan is wel het eerste, wat men te hooren krijgt: „ik ben blij dat ik het maq beleven en dat ik nog gezond ben!”

Ditzelfde kan de vereeniging „Oud-Utrecht”, dunkt mij, van harte zeggen.

Zij is verheugd in ditzelfde maandblad eene bijdrage te mogen

opnemen van haren Eere-Voorzitter: Dr. J. P. Fockema Andreae, die destijds als Burgemeester van Utrecht in het begin van 1923 tot een aantal stadgenoten een oproep richtte om te komen tot de oprichting van eene Vereeniging: „Welke zich met de historie van „Utrecht zou bezighouden en o.a. in een Jaarboekje de uitkomsten „van geschiedkundige nasporingen zou neerleggen.”

Het bestuur is ook verheugd, dat het nog tot zijn leden mag rekenen Dr. W. A. F. Bannier en den Heer G. A. Evers, die beiden vanaf de oprichting bestuurslid zijn geweest, de eerstgenoemde talrijke jaren Voorzitter en wnd. Voorzitter, de tweede talrijke jaren Secretaris en steeds — en nu nog — de zoo bekwame en onvermoeide redacteur van Jaarboekje en Maanblad.

Ontelbaar zijn de belangrijke en onderhoudende artikelen van zijne hand.

Het bestuur stelt het zeer op prijs, dat ook zij beiden eene bijdrage in dit Maanblad hebben willen plaatsen, terwijl het met weemoed herdenkt de leden van het eerstgevormd bestuur: Graadt van Roggen, Heeringa, Schuylenburg en Wagenaar, die allen zijn overleden en het lid van Beeck Calkoen, dat deze stad heeft verlaten. Met dankbaarheid denkt het bestuur aan alles wat zij voor „Oud-Utrecht” hebben gedaan.

Wanneer een jubilaris het tijdvak overdenkt, dat hij achter zich heeft, maakt hij in den regel een balans op, welke zich meestal in een paar hoofdvragen oplost: 1. heb ik wat bereikt? 2. ben ik in iets tekort geschoten? 3. heb ik medewerking ondervonden?

Onzen Secretaris Mr. J. W. C. van Campen, die zoo vriendelijk zal zijn op 12 Maart een overzicht van de belevenissen van onze vereeniging te geven mag ik geen gras voor de voeten wegmaaien, dus ik wil kort zijn; ik geloof wel dat ik de werkelijkheid niet uit het oog verlies als ik schrijf, dat het streven van „Oud-Utrecht”, gezien het ledental, gezien de belangstelling bij de excursies en lezingen en voor de publicaties, in ruimen kring waardeering geniet bij haar leden en er toe bijdraagt, in het algemeen in deze stad eerbied en liefde o.a. voor het historisch en architectonisch belangrijke bij het publiek aan te kweken, waarvan getuigt de wed-ijver, oude gevels in hun ouden luister (en stijl) te herstellen. De Stichting het „Utrechtsch Monumentenfonds”, opgericht door het Gemeentebestuur van Utrecht, te samen met de vereeniging „Oud-Utrecht”, werkt in deze ook aanmoedigend en is een bewijs en een symbool van de prettige samenwerking, welke steeds tusschen het Stadsbestuur en onze Vereeniging bestaan heeft. De Wethouder van Openbare Werken en een bestuurslid van onze vereeniging hebben volgens den stichtingsbrief in het bestuur der stichting zitting.

Wat de vervulling van zijn taak betreft is het bestuur zich ten volle bewust, dat het niet alle wenschen zal hebben vervuld, welke door de leden zijn geuit of bij hen bestaan, tóch stelt het steeds

zeer op prijs, deze wenschen te vernemen en is gaarne bereid daaraan zooveel mogelijk tegemoet te komen. In deze speelt ook deze factor eene rol, dat de meeste leden van het bestuur hun eigen dagtaak hebben en slechts hun vrijen tijd aan het vereenigingsleven kunnen geven. Medewerking van jongere krachten zou zeker welkom zijn.

Namens het bestuur wil ik eindigen met de leden van „Oud-Utrecht” zeer dank te zeggen voor hun steun en belangstelling, in het afgelopen tijdvak ondervonden, en onze vereeniging een verderen groei en bloei toe te wenschen.

A. N. L. OTTEN.

EEN EN ANDER OVER HET MAANDBLAD

Met de herdenking van het vijf-en-twintigjarig bestaan der vereeniging valt de voltooiing van het twintigste deeltje van haar orgaan vrijwel samen. In al dien tijd is, rekening houdend met de geldelijke omstandigheden van „Oud-Utrecht” en de mogelijkheid van passende vulling, het Maandblad een bescheiden blaadje van acht bladzijden druks gebleven, dat ongestoord kon verschijnen. Alleen in den bezettingstijd zijn wel eens moeilijkheden gerezen.

Reeds kort na de komst der Duitsche troepen in 1940 moest aan het „verzoek” van den Ortskommandant, om een exemplaar kosteloos aan mevrouw Hirsch-Jaekel in de Juliana-laan te Bilthoven te zenden, worden voldaan. De reden van de plotselinge, tevoren nimmer gebleken belangstelling dezer Duitsche vrouw voor de geschiedenis van Utrecht, is nooit verklaard, maar kan wel gist worden.

In 1943 trof het Maandblad onverwachts een verschijningsverbod, waartoe, zoals hij zelf later aan derden heeft verklaard, de districtsinspecteur A. H. van der Stok aan de Kromme Nieuwegracht den tijdschriftendictator Max Blokzijl had geadviseerd. Opheffing van het verbod kon in overweging genomen worden, als het bestuur vroeg de uitgave in volkschen zin te mogen hervatten. Die matjesparade lag echter niet in de bedoeling van het bestuur en was ook overbodig doordat de secretaris-generaal van het departement van k. en w. de uitsluiting van het Maandblad ongedaan maakte.

Slechts een paar nummers van het herleefde Maandblad waren verschenen, toen de vereeniging registratieplicht harer periodieke publicaties bij de cultuurkamer werd voorgeschreven. Langs een omweg werd zodoende geltracht het Maandblad onder de bemoeiingen eener daartoe niet wettelijk bevoegde N.S.B.-instelling te brengen. Het bestuur heeft gemeend ook in dit geval niet te mogen transigeeren en heeft toen de verdere uitgaaf stop gezet.

Eerst na de bevrijding, twee jaar later, is het Maandblad op-

nieuw verschenen, zij het aanvankelijk nog met horten en stooten vanwege de moeilijke papiervoorziening.

Het plan, om door middel van een tijdschrift een periodieken band tusschen het bestuur en de leden en tusschen de leden onderling te leggen, en vooral ook om daardoor de leden van de verspreid verschijnende geschriften over Utrecht's historie op de hoogte te houden, is reeds in de oprichtingsvergadering ter sprake gebracht. Alvorens tot de uitgave van een maandelijks uitkomend orgaan, hoe bescheiden van omvang en eenvoudig van uitvoering ook, over te gaan, achtte het inmiddels opgetreden bestuur het echter noodig af te wachten, hoe de vereeniging ontvangen, in welke mate de belangstelling der Utrechtenaren getoond zou worden. De groei van „Oud-Utrecht” is zeer geleidelijk, langzaam doch zeker, gegaan, maar in 1926, toen het eerste nummer van het Maandblad uitkwam, was het ledental (242) toch nog niet voldoende, om het financieel risico der uitgave van een maandblad naast het jaarboekje voor de vereeniging te aanvaarden.

De drukker-uitgever, wijlen de heer P. den Boer, was evenwel van gevoelen, dat een Utrechtsch historisch tijdschriftje ook belangstelling van niet-leden zou genieten en dat bovendien de advertenties op een toe te voegen omslag voldoende baten zouden opleveren, om de druk- en papierkosten te dekken. Hij wilde de technische verzorging wel voor eigen rekening ondernemen en zoo gebeurde het, dat de eerste jaargang reeds in 1926 kon worden uitgegeven. De opbrengst van abonnements- en advertentiegelden bleef helaas verre beneden de verwachting. De Utrechtenaren, d.w.z. de geboren en getogen stedelingen, bleven de kat uit den boom kijken en doen dat voor het meerdendeel nog. Het ledental was intussen zoo gegroeid (323), dat de vereeniging voortaan de uitgave van het maandblad zelf kon bekostigen.

Hoe anders lijkt dit omstreeks honderd jaar geleden te zijn geweest, toen allengs breede belangstelling voor de rijke en gevarieerde historie der stad was gegroeid en ras-echte Utrechtenaren de leiding namen. Daar was de boekverkooper, drukker en uitgever Nicolaas van der Monde (1799—1847), die van 1835 tot 1846 het voor dien tijd kostbaar geïllustreerde *Tijdschrift voor geschiedenis, oudheden en statistiek van Utrecht* leidde en uitgaf. Na zijn ziekte en vroegtijdigen dood werd het tot 1852 door den provincialen archivaris dr. P. J. Vermeulen voortgezet. Nog verzorgde Van der Monde als schrijver en uitgever de *Geschied- en oudheidkundige beschrijving van de pleinen, straten, stegen, waterleidingen, wedden, putten en pompen der stad Utrecht* (3 dln., 1844—'46), een onmisbaar handboek voor het leeren kennen van den ouden toestand, en *Utrecht en derzelver fraaije omstreken* (1841), een uitvoerige historische gids voor de stad en de provincie, die ook in de Fransche taal verscheen. Tegelijkertijd

was hij de oprichter en tot zijn dood de uitgever van het *Archief voor kerkelijke en wereldlijke geschiedenissen*, een nog gewaardeerde bronnenpublicatie, die van 1839 tot 1848 door J. J. Dodt van Flensburg en vervolgens door jhr. mr. A. M. C. van Asch van Wijck werd samengesteld.

Op overeenkomstige wijze werkte de drukker-uitgever en stads-courantier Leonard Eduard Bosch (1792—1865) naast Van der Monde. Bosch had reeds door verschillende geschriften van zijne liefde voor den grond zijner geboorte getuigd, toen hij in 1841 de algeheele verzorging van den sedert 1837 door J. G. Andriessen uitgegeven *Utrechtschen volksalmanak* overnam. Door de vele daarin van eigen en anderer hand voorkomende opstellen heeft hij voorbeeldig bijgedragen, om belangstelling voor het Stichtsche verleden te wekken en gaande te houden. Vier jaar na zijn dood, in 1869, werd de uitgave gestaakt. In het van 1891 tot 1918 door verschillende uitgevers in het licht gezonden *Utrechtsch jaarboekje*, een voortzetting van den eveneens door Bosch ontworpen en van 1841 af verschenen Utrechtschen provincialen- en stadsalmanak zijn vele administratieve gegevens betreffende de inrichting en de leiding van stad en gewest, doch weinig geschiedkundige verhandelingen gepubliceerd.

De vele periodieke publicaties zouden indertijd niet mogelijk zijn geweest, zeker niet gedurende zoo vele jaren bestaan hebben, als er niet voldoende koopers waren gevonden. Sindsdien is de belangstelling der autochthonen wel wat verflauwd, zooals in normale tijden niet alleen uit den verkoop van de toch al in matig aantal nieuw verschijnende lokaal-historische werken blijkt, doch vooral door de leden-samenstelling van „Oud-Utrecht” wordt gedemonstreerd. Haar leden-percentages van geboren Utrechtenaren is gering, de bloei der vereeniging steunt voor een aanzienlijk deel op de belangstelling en, wat nog meer zegt, ook op de medewerking der van elders gekomen inwoners. De aandacht der laatsten wordt geboeid, doordat Utrecht een belangrijken schakel in het Nederlandsche cultuurleven was en bleef. Om die reden ook trekken de publicaties van plaatselijken aard meer koopers buiten dan binnen de stad.

Hierop de aandacht te vestigen, in het bijzonder de van ouds aan Utrecht verbonden en door hun geslacht aan de stad verknochte inwoners te vragen hun gedachten sterker aan het verleden te binden en zoodoende den tegenwoordigen zin van het hoe en waarom te helpen verstaan, is de bedoeling van dit schrijven, den wensch van den weldra scheidenden redacteur. Gehoopt wordt, dat zij de vervulling van dien ereplicht uit dankbaarheid aan de nagedachtenis hunner vaderen, die Utrecht gestalte en gehalte gaven, zullen aanvaarden.

Utrecht, 17 Februari 1948.

G. A. EVERS.